

Stredoveká kultúra

Stredovek vytvoril kultúru, ktorá bola diametrálne iná ako predošlá, antická, kultúra. Tento nový typ kultúry však nachádzal v staroveku inšpirácie a množstvo podnetov preberá aj od šíriaceho sa kresťanstva.

Hlavným tvorcom stredovekej kultúry počas celého obdobia bola katolícka cirkev. Do tvorby kultúry sa len sporadicky a postupne zapájalo aj meštianstvo a svetská šľachta.

Aurelius Augustinus (sv. Augustín).

Vyučovanie v stredovekej univerzite.

Stredoveká **kultúra** vychádzala **z Písma svätého**, čo len potvrdzuje fakt, že **jej tvorcami a šíriteľmi boli kňazi**. Títo kňazi vytvorili na základe Biblie aj **prvé ucelené myslenie**, ktoré dostalo pomenovanie **patristika**.¹ Myšlienky patristiky sa stali základom učenia a autority katolíckej cirkvi. Najvýznamnejším predstaviteľom patristického myslenia bol **Aurelius Augustinus**.²

¹ Patristika (z gr. patér – otec) je najmä filozofické skúmanie sveta v 2. – 7. storočí, ktoré sa pri svojom štúdiu zameriava na Bibliu a snaží sa určiť vzťah medzi vierou a rozumom.

² Tiež známy ako sv. Augustín (354 – 430). Biskup a filozof ovplyvnený filozofiou Platóna. Bol synom pohanského otca a matky kresťanky (sv. Monika), ktorý bol najprv pohan, ale pod vplyvom kázní biskupa Ambróza sa stal kresťanom a získal biskupskú hodnosť. Katolícka cirkev oslavuje jeho sviatok 28. augusta. Tvrdil, že človek je od prirodzenosti neschopný dobrých skutkov, s výnimkou niektorých jedincov, ktorých Boh preduřčil k spaseniu. Významnými sú aj jeho názory o boji dvoch ríš – boží štát a ľudský štát. Na konci vekov sa súboj týchto ríš skončí víťazstvom božieho štátu a návratom Ježiša Krista. Známym sa stal aj vďaka svojim výrokom ako napr.: „Stvoril si nás pre seba a nespokojné je naše srdce, pokiaľ nespočinie v Tebe.“ alebo „Miluj a rob čo chceš.“ či „Túžim poznať Boha a dušu, nič viac. Nič!“

Sedem slobodných umení – alegória.

študenti mohli venovať vrcholu stredovekej vzdelanosti – teológii.

Na šírení vzdelanosti sa vo veľkej miere podieľali **knížnice** a ich **skriptória**⁴, z ktorých boli najvýznamnejšie kláštorné. Knížnice uchovávali náboženskú literatúru ale najrozsiahlejšie fondy knižníc uchovávali aj svetskú literatúru.

Ranostredoveké umenie

Hlavnú inšpiráciu čerpalo z antiky. Prvými prejavmi tejto inšpirácie sú **katakomy**.⁵ Charakteristikou celého stredovekého umenia je **symbolizmus**. Architektúra sa vyvíja naplno až po milánskom edikte. **Skoro jedinými stavebnými pamiatkami sú kostoly**. Pre **raný stredovek** je charakteristická **bazilika** – biskupský chrám, ktorý postupne získal tvar kríža. **Druhým typom kostolov boli rotundy** a mnohouholníkové chrámy.

Kláštorné skriptorium.

Ranostredoveká vzdelanosť

Katolícka cirkev spočiatku odmietala vzdelanie, ktoré vytvoril svetský neskorý Rím. Potreba ovládať čítanie a písanie sa zvyšuje až šírením kresťanstva od 4. storočia. **Vzdelanie** na začiatku stredoveku **šírili** jedine **benediktíni** a ich sieť mestských, kláštorných a biskupských škôl. Základom vzdelania bolo zvládnutie **siedmich slobodných umení**. Tieto umenia (vedy) sa delili do dvoch skupín: **1) trivium**, do ktorého patrila *gramatika, rétorika a dialektika*³,

2) kvadrimum tvorila *aritmetika, geometria, astronómia a hudba*. Až po zvládnutí všetkých siedmich vied sa

³ Logika.

⁴ Skriptória boli „dielne“ v kláštoroch, v ktorých mnísi prepisovali knihy a takto ich rozmnožovali.

⁵ Rímske podzemné pohrebiská.

Katedrála sv. Františka v Assisi.

Prvým architektonickým slohom stredoveku je románsky sloh. Najcharakteristickejším znakom sú **silné mohutné múry**. Svetlo do chrámov prenikalo cez typické **malé, polkruhovo zaoblené okná**. Súčasťou fasád, ale aj vnútorného priestoru bola **bohatá farebná výzdoba**. Samotný **rozvoj stredovekého umenia začína na konci 8. storočia** a je **spojený s nástupom karolínskej renesancie** vo Franskej

ríši. Táto renesancia sa prejavila aj v oblasti vzdelania, kde sa zavádza nový, jednoduchší typ písma.⁶

Kultúra vrcholného a neskorého stredoveku

Prelom 11. a 12. storočia charakterizujú veľké sociálne zmeny, ktoré sa prejavujú najmä v rozvoji obchodu a miest, ktoré tieto zmeny zároveň vyvolávajú. Ďalším **dôležitým** fenoménom rozvoja stredovekej kultúry je **vznik a budovanie centralizovaných monarchií**. **Cirkev aj naďalej vlastní monopol na tvorbu kultúry a šírenie vzdelanosti**. Učiteľmi sú stále kňazi a mnísi, pričom **najaktívnejšími cirkevnými rádmi sú dominikáni⁷ a františkáni**. Dominikánom sa podarilo okrem školstva ovládnuť aj **inkvizíciu**.⁸ Správa štátu alebo mesta si vyžadovala **vzdelaných úradníkov**, čo zvyšovalo potrebu rozširovania aspoň základného vzdelania. Pod týmto

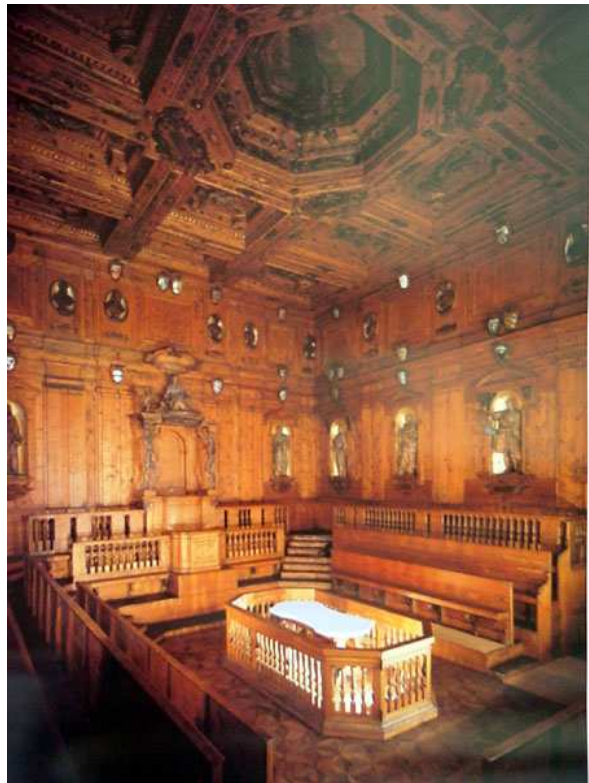

Univerzita v Cambridge.

⁶ Karolínska minuskula, teda písmo, ktoré obsahovalo už aj malé písmená, ktoré staroveký Rím nepoznal.

⁷ Jeho oficiálnym názvom je *Rád bratov kazateľov*. Rád založil ešte v roku 1215 sv. Dominik ako žobravú mužskú rehoľu, ktorej hlavnou úlohou malo byť svedenie veriacich, šírenie vzdelania a boj proti kacírskym katarom (heretikom z južného Francúzska). Dominikáni neboli viazaní na žiaden kláštor a mali žiť v absolútnej chudobe, len z almužien. Každý člen radu získal výborné teologické vzdelanie. Od dominikánov sa nevyžadovala fyzická práca.

tlakom sa vzdelávanie presúva z jednotlivých typov cirkevných škôl a kláštorov do mestských (svetských) škôl. Zároveň vzniká aj nový pohľad na okolitý svet – scholastika⁹, ktorý postupne vytlačal patristiku. Ústrednou postavou scholastiky sa stal dominikánsky mních Tomáš Akvinský, ktorý sa snažil nájsť správny pomer medzi vierou a rozumom. Jeho prínos je viditeľný aj v tom, že jeho filozofia – tomizmus - sa stala oficiálnou filozofiou katolíckej cirkvi až dodnes.

Univerzita v Bologni – poslucháreň anatómie.

Románska podobizeň rytiera.

Univerzity

Vznik univerzít bol novým prvkom stredovekej kultúry a zároveň **jedným z najvýznamnejších prínosov stredoveku**. Univerzity dostali svoje pomenovanie preto, lebo **poskytovali úplné**, teda univerzálne **vzdelanie**. Stredovekú univerzitu tvorili štyri fakulty: 1) artistická,¹⁰ ktorá sa zameriavala na zvládnutie filozofického výkladu sveta, 2) právnická, 3) lekárska a 4) teologická.

⁸ Bola právnou inštitúciou katolíckej cirkvi, ktorá mala bojovať proti heréze a kacírom. Okrem pápežskej a biskupskej inkvizície existovala aj svetská inkvizícia, ktorá sa tiež musela riadiť smernicami vydanými pápežom. Najznámejšou svetskou inkvizíciou bola španielska, ktorú zriadil v roku 1478 kráľ Ferdinand II. Aragonský. Útrpné právo mohla používať inkvizícia až od roku 1252. Jeho úlohou bolo prinútiť vypočúvaného k priznaniu, pričom postupy cirkevných inkvizítorov pri vymáhaní priznania boli v skutočnosti omnoho miernejšie ako postupy svetských. Najčastejším mučením bolo *strappado*, kedy bol vypočúvaný zavesený za ruky, ktoré mal zviazané za chrbtom, čo často viedlo k ich vyklbeniu v ramenách. Aj tresty boli omnoho miernejšie a prípadný trest smrti nevykonávala v žiadnom prípade cirkev, ale svetská moc.

⁹ Toto nové myšlienkové hnutie sa rodí v prostredí škôl a univerzít a tento fakt mu dal aj pomenovanie – schola (škola).

¹⁰ V súčasnosti je to filozofická fakulta.

Univerzity odlišovali od ostatných existujúcich typov škôl ich **práva a právne postavenie učiteľov a študentov**. Zároveň **len univerzity mohli** svojim študentom **udeľovať akademické grady**.¹¹ Rozoznávali sa tri základné stupne: bakalár, magister a doktor, ktoré boli uznávané vo všetkých krajinách Európy a na všetkých univerzitách bez rozdielu. K najvýznamnejším právam univerzít patrila ich správna a právna autonómia. **Najznámejšími univerzitami** vrcholného stredoveku **boli** univerzity v Padove, Salerne, Bologni, Paríži, Oxforde a Cambridge. Najbližšou univerzitou k Slovensku, ktorá sa tešila tiež veľkej prestíži bola univerzita v Prahe, ktorú založil v roku 1348 Karol IV..

Tomáš Akvinský (sv. Tomáš).

Rytierska kultúra

Gotická socha.

Rytierska kultúra vzniká ako **svetský typ kultúry**, ktorá bola prispôbena potrebám šľachty a svetskému životu. **Vyvíjala sa od 12. storočia** na dvoroch svetských feudálov, najmä z južného Francúzska. **Jej základom bolo zvládnutie dvorného správania sa**, ktoré bolo určované prísnymi pravidlami.

Nositeľmi tejto kultúry boli **rytieri** – šľachtici ale aj neurodzení muži, ktorí získali rytiersky titul na základe svojich zásluh po pasovaní. Rytieri museli v každodennom živote dodržiavať mnoho príkazov, podľa ktorých mali byť zbožní, statoční, verní svojmu pánovi, mali ochraňovať slabých, vdovy a siroty.

¹¹ Stupne vzdelania.

Umenie vrcholného stredoveku

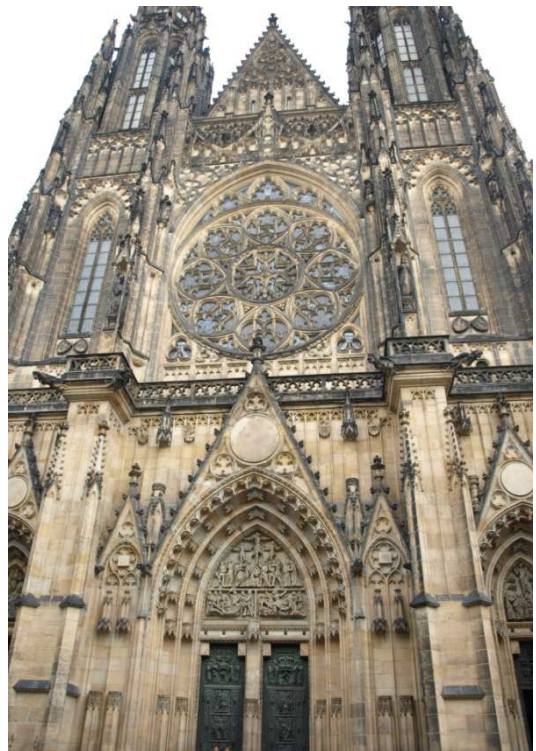

Gotická katedrála v Miláne.

Toto umenie sa označuje najmä ako **gotická kultúra**, ktorá vzniká v 12. storočí a v Nemecku a strednej Európe existovala až do začiatku 16. storočia. Pomenovanie dostala až od humanistov, ktorí ju vnímali ako umenie a kultúru barbarských Gótov, ako barbarskú neantickú kultúru.

Najcharakteristickejším architektonickým znakom je **rebrová klenba**, **tenké múry** s výrazným **vonkajším oporným systémom**, ktorý plnil aj estetickú funkciu. **Stavby boli** oproti románskemu slohu **vyššie**, pričom výška bola symbolom pre smer, ktorým sa majú ľudia uberať, pre smer k Bohu. Neodmysliteľným znakom sú **štíhle vysoké okná zakončené lomeným oblúkom**. Spomenuté znaky sú viditeľné v cirkevnej, ale aj svetskej architektúre.

Z architektúry sa gotika presunula aj do maliarstva a sochárstva. Gotické **obrazy a sochy** sú ľahko **rozpoznatel'né** svojou **štíhlosťou** a **esovitým prehnutím**. Na rozdiel od románskeho umenia, **tváre postáv majú individuálne rysy** a umelci sa snažia zachytiť a znázorniť **aj psychický stav** svojich objektov.

Gotický portál chrámu sv. Víta v Prahe

Otázky na opakovanie:

1. Kde hľadala stredoveká kultúra svoje inšpirácie?
2. Ako sa nazýva prvé ucelené myšlienkové hnutie stredoveku?
3. Prečo sa objavuje v 4. storočí potreba ovládať písmo a čítanie?
4. Kde sa mohol ranostredoveký človek vzdelávať?
5. Vymenujte sedem slobodných umení.
.....
6. Vysvetlite historický pojem skriptórium.
7. Prečo sa ranostredoveká architektúra nazýva románska?
8. Ktoré typy kostolov sa stavali v románskom slohu?
9. Vymenujte základné znaky románskej a gotickej architektúry.
.....
.....
10. Prečo dochádza k mohutnému kultúrnemu rozvoju na prelome 11. a 12. storočia?
.....
11. Ktorý filozofický názor podáva vo vrcholnom stredoveku výklad sveta?
12. Uveďte základný rozdiel medzi patristikou a scholastikou.
.....
13. Ktoré rehole šíрили vzdelanosť v stredoveku?
14. Čím prispel stredovek najviac k rozvoju našej civilizácie?
15. Porovnajme scholastickú a rytiersku kultúru.
.....

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť, projekt je spolufinancovaný zo zdrojov ES – „Investícia do Vašej budúcnosti“

